

közben, úgy hason vágta, hogy nyomban összegözsörödött. Ha misét mondott, az oltárról is felkiáltott az orgonáló preperandistának, hogy nem fis te/...hanem cis!...vagy nem C-dúr te!...hanem A-moll!...Ha a fűvónyomó eltátotta a száját, odakiáltott neki: nyomjad te!...

Amilyen pedáns volt mint zenész, éppen olyan barátságos és előkelően figyelmes a társadalmi életben. Respektált egyházi zeneköltő és Kincseszegi Vidor álnév alatt poéta is volt. Hosszas közéleti működésének elismeréséül a Ferencz József rend lovagkeresztjével tüntettetett ki. Milyen kár, hogy a szerzet, melynek kötelékében hosszú életét hasznosan töltötte, nem gondoskodott arról, hogy életrajzát megírassa. Hadd látná az utókor, hogy hajdan olyan szabású barátok voltak, mint Simon Jukundián.

A politikában kevés szerepet vállalt. De annál jelentősebb tanügyi és társadalmi működése. Koszorúba vágott hófehér haja, előkelő megjelenése és amellet hirtelen indulatos természete három nemzedéken át közismert volt. A zenének minden ágában járatos volt, ami azért kiváló érdeme, mert abban való ismeretét mind privát szorgalommal szerezte.

Mint zeneszerző a *Boldogasszony anyánk* máig is egyik legszebb templomi ének szerzője. Saját szerzeményű műveivel az őt látogató idegen előkelőségeket zongorajátékával készséggel mulattatta. Mint orgonavirtuóz, ő hozta divatba az énekes misében a pap énekének megható és felemelő orgonakiséretét. Évtizedeken át mint a somlyói tanítóképezde igazgatója és zenetanára és gimnáziumi énektanár működött. A fuvolát, hegedűt, zongorát, cimbalmot és más hangszereket naturaliter tanulgató diákokat magához rendelte, iskolákat írt nekik és utasítást adott a hangjegy szerinti tanulásra.

Csak az ő kitartó szorgalmának és hajthatatlan akaraterejének köszönhető a somlyói kántor- és tanítóképző intézet szervezése, hova előbb a kántorokat rendeltette be a hatóságokkal továbbképzés végett s ahol egyelőre ő maga tanított, míg módjába esett a tanítóképzés primitív alapjait megvetni. Éveken át ingyen tanított.

Sok minden anekdota fűződik somlyói életéhez. Róla mondják, hogy a rosszul intonáló papnak lekiáltott az orgonától, viszont ha ő misézett, felkiáltott az orgonához, hogy nem jó te-e-e számár! A nagyheti passió előadására nagy súlyt fektetett, s annak precíz előadását a képezde és gimnázium ifjúságával együtt szokta biztosítani. A karokat négyes hangra énekelte úgy, hogy a passió egy remek zenei előadásnak vált be."

Íme, tehát ilyen szabású barátok is voltak hajdan, és ma is vannak. Elég, ha csak az iskola- és otthont teremtő Berszán Lajos és Bőjte Csaba atyákra gondolunk, de hála Istennek mások is vannak, például a Nagykárolyban dolgozó piarista szerzetes nővérek, és sokan mások. Hajtsunk fejet áldozatos, példamutató munkájuk előtt, és lehetőségeink szerint segítsük azt.

*A válogatást gyűjtötte kiegészítette és közreadja
B. Kovács Júlia Kolozsvárról*

* * *

Kátainé Szilvay Ingrid

Az örmény zene évszázadai

II. rész

Szpendiarov (1871 - 1928) - Komitasz kor- és harcostársa (hasonlatos tevékenységük és barátságuk Bartókéhoz és Kodályéhoz). Ők ketten az örmény zene első klasszikusai. Szpendiarov volt az, aki az örmény népzene az orosz zeneesztétikával ötvözve az örmény szimfonikus muzsika nagy úttörőjévé vált. Az ő általa vágott ösvényen elindulva találkozhatunk Ter-Gerondjan, Barhudarjan és Hacsaturjan nevével.

Az első nemzeti opera - Csuhadzsan „II. Arsak”c. történelmi operája, vele egyidős Kara-Murza befejezetlen „Susan”c. operája, valamint Tigranjan „Anus”c. színpadi drámája. A drámai műfajok megjelenésével párhuzamosan az örmény előadó művészet is intenzív fejlődésnek indul a XX. sz. első felében. Nagy örmény hangszeres előadók és énekesek jelennek meg Oroszország és Európa zenei színpadain: Sahlamjan, Nalbandjan, Sah-Muradjan, Terjan-Koganova, Davtjan.

Armenak Sah-Muradjan (1878 -1939) - az örmény nemzeti dalművészet kiemelkedő alakja, az örmény Caruso, Musban (a mai Törökország) született. Komitaszhoz hasonlóan ő is az ecsmiadzini szeminárium hallgatója lesz (1890), ahol ez idő tájt a híres Kara-Murza zeneszerző a szemináriumi kórus karnagya. A kisfiú különleges hangadottságait felfedezve 1894-ben Tifliszbe küldi Makar Ekmaljanhoz (tudjuk, ő volt Komitasz első mestere), akinek növendéke, majd barátja lesz. 1910-ben diplomázik a párizsi Conservato-

iren, és a Grand Operaban debütál Charles Gounod „Faust”-jában. Ezután Európa, India, Amerika, Kanada lelkes közönsége tapsolhat a nagy művészeknek, aki az örmény dalt elsőként vitte ki a világ komolyzenei színpadaira. 1939-ben halt meg Párizsban. Fültanúk szerint halála előtt a Hajasztán c. dalt énekelte. A „hajasztán” Anyaföldet jelent örményül. A klubesten a hallgatóság ezt a dalt hallhatta archív felvételtől az örmény Caruso, Armenak Sah-Muradjan előadásában.

Az első világháború és az azt követő népiirtás borzalmaiból felocsúdva az örmény zenei élet kiválóságai zenei intézmények, koncertszervező irodák, zenés színházak létrehozásával vannak elfoglalva. 1921-ben alakul a Jereváni Zenei Stúdió, amely 1923-ban Állami Zeneakadémiává bővül. Ez az intézmény látja el a mai napig a hivatásos muzsikusképzés feladatát. Ekkor alakul az (Örmény Filharmóniai Társaság, a Szpendiarov nevét viselő Állami Operaház, a Nemzeti Szimfonikus Zenekar, az Állami Népi Ének- és Tánckar, vonósnégyesek stb. A Komitasz-vonósnégyes 1924-ben szerveződik moszkvai zeneakadémiai hallgatókból. 1932-ben alakul a Zeneszerzők Szövetsége, melynek elnöke évtizedeken át Aram Hacsaturján volt.

A második világháború alatt is születtek remekművek: Hacsaturján II. szimfóniája, Sztepanjan I. szimfóniája, Egiazarjan „Arménia” c. szimfonikus költeménye, Harutjunjan Zongoraversenye és „Hősi balladák”-ja, Tigranjan „David Bek” operája, Egiazarjan „Szevan” c. balettje.

Dolukhanjan feldolgozásában két népdal szólalt meg: az „Örmény lányok” és a „Megszerettem egy rózsát” kezdetű. Az előadó pedig - az összetéveszthetetlen és utánozhatatlan bassz-bariton - Pavel Liszician, aki 1911-ben született Vlagyikavkaz-ban. Fialat korában fizikai munkásként kereste kenyerét. 20 évesen Leningrádba (a mai Szent-Pétervár) utazik, ahol a híres Konzervatórium vokál-tanszakának lesz hallgatója. Végzett muzsikusként a leningrádi opera-társulat tagja lett, párhuzamosan a jereváni opera színpadán is rendszeresen fellép. Nemsokára a moszkvai Bolsoj színpadán találhatjuk, ahol 26 évad leforgása alatt több mint negyven operaszerepben bővölte el csodálatos hangjával a közönséget. Kiváló énekes-színész, aki Európa csaknem összes színpadán, valamint a Carnegie Hall-ban is fellépett, mindenhol népszerűsítve az örmény nemzet gyönyörű dalait.

A mai örmény előadó művészetről szólva a Sarakan régizene-együttes tevékenysége került terítékre. Ez a formáció 1981-ben alakult Grigor Danieljan kezdeményezésével. Repertoárjuk az asug-költészet időszakát öleli fel, de visszamenőleg az V. századig énekelnek sarakanokat, tagokat. Meszrop Mastoc, Komitasz, Szjuneci, Narekaci, Snorhali, Szajat-Nova által írt versek szólnak meg előadásukban. Az örmény középkori zene szakavatott tolmácsolói világjáró turnéikon.

Örmény folklór-fesztiválra kerül sor évente az ősi Garasi-kolostor romjainál. E fesztivál állandó szereplője az Örmény TV és Rádió Kórusa. Művészeti vezetőjük Edgár Oganeszjan. 1979-ben alakult ez a viszonylag nem nagyszámú énekkar. Mindössze negyven tagot számlál, Harutjun Topikjan karnagy vezetésével, Karine Harutjunjan zongorakísérővel muzsikálnak együtt. Edgár Oganeszjan zeneszerző dolgozza fel számukra az ősi dalokat nagyon szép, hallgatható, ugyanakkor mai hangzásvilággal, ami a kortárs zenében nem túl gyakori, ezért hangsúlyozottan üdvözlendő. Saját fülünkre támaszkodva is meggyőződhetünk erről, amikor felcsendült a „Felhős égből hűvös szellő fújdogál” kezdetű örmény népdal Edgár Oganeszjan feldolgozásában.

Tatul Altunjan népzeneész, oboaművész, karnagy, a Szent-Pétervári Zeneakadémia végzett előadóművésze 1938-ban szervezi meg az azóta is működő Örmény Állami Népi Együttes-t. Népdal-és néptánc-feldolgozásaiban Komitasz, Kara-Murza és Melikjan utóda. Ez az együttes kiterjedt koncertezést folytat, a világ csaknem összes táját bejárták, több nemzetközi versenyről díjazottként térve vissza. Műsoruk korszakokat ölel fel: Choszroviduht - ez a VIII. sz.-ban élt arisztokrata nő, aki mélyértelmű, érzelmesen kifejező dalok szerzője -, Szajat-Nova (1712-1795), az utolérhetetlen humanista lírikus, aki perzsa, grúz, szeri és örmény nyelven egyaránt korszakalkotót hozott létre, és kora királyi udvarainak körülrajongott művésze volt (Paradzsanov „Asug-Kerib” c. filmalkotása róla és koráról szól), Dzsivani (1846-1909) - a nemzeti felszabadítás szellemi úttörője, Seram (1857-1938) - a lírai miniatűrök mai napig népszerű mestere, Avaszi (1896-1978) - az ősi guszán-asug hagyomány méltó folytatója mind-mind szerepel az együttes programjában. Egy csodálatosan kecses női táncdalt, majd egy Szajat-Nova vers-feldolgozást hallgattunk meg előadásukban.

A 2003-as évet a UNESCO Hacsaturjan-évvé nyilvánította a zeneszerző születésének 100. évfordulója alkalmából. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a XX. sz. egyik legnépszerűbb, legtöbbet játszott zeneszerzője. Ha azt mondjuk: „Kardtánc”, mindannyiunk fülében felcsendül ez a szilaj, szenvedélyes, pergő ritmúsú muzsika.

Aram Hacsaturjan későn kezdte el zenei tanulmányait: 19 évesen. Családjában több művész is található: Levon - énekes, Szuren - rendező. Ő maga is színész szeretett volna lenni, és a színpadhoz való vonzódása sok színpadi műhöz írt zenében teljesült ki. Gondoljunk itt a „Gajane” c. balettre, melynek része az imént említett „Kardtánc”, a „Spartacus” c. balettre, Lermontov „Álarcosbál” c. drámájához írt zenére. Több mint 200 zenemű különböző műfajokban - szimfonikus, kamarazene, dalok, hegedűverseny és még sorolhatnánk... Rendkívül termékeny, invenciózus komponista, aki nem félt „elavult” lenni, amikor csodálatos melódiáit papírra vetette, nem félt újító lenni, amikor a XX. sz. zene eszközeihez nyúlt (a XX. sz. lelkének nevezte a dallamot - amit sok mai zeneszerző „elfelejt”), nem félt igazán nemzeti zenét írni, gyökereiből táplálkozva. Ő tudta, hogy csak az válhat az egyetemes kultúra részévé, ami nagyon és kifejezően egyedi. Az örmény zenéből világszerte ismert és kedvelt muzsikát ő népszerűsített. Még egy hatalmas plusz árad a zenéjéből - és ez - a pozitív életérzés, ami nem fél egyértelműen napsugaras lenni, minden drámaisága ellenére. Pedig Hacsaturjan egy sokat szenvedett nép gyermeke.

Egy áttételesen személyes élményemet osztottam meg ekkor a klub közönségével, amikor elmeséltem egy megtörtént esetet. Tanárom, a Litván Nemzeti Zeneakadémia orgonaművész-tanára, Leopoldas Digrys mesélte egyszer egy zongoraórán nekem, hogy a moszkvai Zeneakadémia hallgatójaként komponálni kezdett. Összeszedve bátorságát, egyik zsenijét megmutatta Hacsaturjannak. A mester figyelmesen áttanulmányozta a partitúrát, majd a következő kérdést intézte jövődöbeli tanáromhoz: „Fiatalembere, ön milyen nemzetiségű? Ó, szóval litván? Hol a litván szellem az ön zenéjében?” A fiatal komponistát útjára terelte ily módon a Mester...

Hacsaturjan „Álarcosbál”-jából a híres keringő hangzott el ezután. Majd Fogolyán Kristóf barátunk adott elő fuvolán egy saját improvizációt, melynek segítségével elmerültünk egy sajátosan meditatív hangulatban. Fölcsupdva az elrévülésből, a tisztelt hallgatóság a jól ismert „Zádíg, zádíg” kezdetű dalt szeretettel hallani előadásomban, ezzel is jelezve, hogy klubunk saját bejáratú slágergyanús szerzeményt mondhat magáénak immár. Bartók Béla „Hat Román tánc”-ából felhangzott zongorán a negyedik, ami egy erdélyi örmény húsvéti dal feldolgozása, majd elénekelttem az eredetit is zongorakíséret nélkül.

Nagyon vázlatos betekintést nyújthatott csak ez a másfél órás előadás az örmény zene évszázadaiba, mégis úgy érzem, mindnyájan gazdagabbak lettünk néhány gyönyörű élménnyel. Ezúton szeretném megköszönni dr. Issekutz Saroltának, hogy a hanganyagot rendelkezésemre bocsátotta, valamint Szilvay Kristófnak a hangtechnika szakszerű kezelését az előadás alatt.

* * *

Köszönetnyilvánítás

Hálás köszönetet mondunk *Dobribán Péter* közösségi tagunknak 19 ezer Ft adományáért, amelyből 10 ezer Ft-ot a Budapesti Örmény Katolikus Templomunk javára, 5 ezer Ft-ot a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Templom javára, míg 4 ezer Ft-ot az EÖGYKE javára, a füzetek havi lapunk támogatására adományozott. A céladományokat eljuttatjuk a címzetteknek. (EÖGYKE)

* * *

Fővárosi Örmény Klub február 17.

Dr. Forgács Barnabás Charles Aznavour c. kétrészes, képes, zenés videó összeállításának megtekintésére ismét zsúfolásig megtelt a Magyarok Háza Bartók terme. Nemcsak az idősebb korosztály volt kíváncsi a sanzon ma is élő „öregjére” (idén májusban lesz 81 éves), hanem a fiatalok is. Kitűnő előadást hallhattunk magyarörmény képviselőnkől, amelyből sugárzott a rajongás Aznavour iránt. Hatalmas munkával és nagy leleménnyel, ügyes megoldásokkal dolgozta fel a család életét, képileg és zeneileg egyaránt, beágyazva az örmény népiértés elhallgatott tragédiájába s így a közelgő 90. évforduló táján - egy család során keresztül - még drámaiban érzékeltette a XX. század eleji örmény holokauszt igaz történetét.

A klubot ez alkalommal a XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat rendezte. Köszönjük az előadónak az élményt, a rendezőnek a lehetőséget, hogy mindannyiunk büszkeségéről, Charles Aznavourról, életéről mindezt megtudhattuk és élvezhettük kitűnő sanzonjait.